

De Westerkerk in Goes (deel II)

F.G.C. Rothuizen

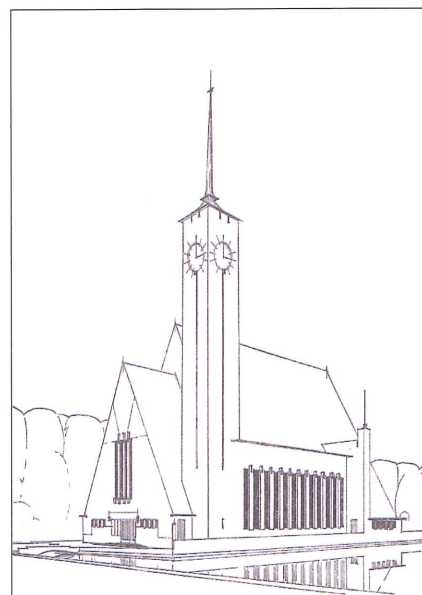
In het vorige bulletin is aandacht besteed aan de voorbereidingen die vooraf gingen aan de bouwopdracht om het groeiende aantal leden van een zitplaats te kunnen voorzien. Hierbij moest de keuze gemaakt worden om de oude kerk uit te breiden, een nieuwe kerk te bouwen op de oude locatie of een nieuwe kerk te bouwen of een nieuwe locatie. Verder kwam de bouwcommissie aan de orde, de architectenselectie, de grond aankoop en de financiering. Dit deel volgt met de verdere ontwikkelingen over de uiteindelijk gekozen nieuwbouw op een nieuwe locatie.

Het ontwerp

Schetsen en voorontwerpen zijn jammer genoeg niet teruggevonden want het is altijd interessant om iets te weten over het verloop van het ontwerpproces. Wel zijn er foto's opgedoken uit een vroeg ontwerp stadium (vermoedelijk uit het najaar van 1928) van een maquette die gemaakt was van klei (foto 3). Een aantal zaken die later in het definitieve ontwerp zullen terugkomen zijn al wel herkenbaar zoals de situering, de vorm en de compositie van de bouwvolumes en de geveldetails. Aan de achterzijde van de kerkzaal is een lage aanbouw en haaks daarop een wat hoger bijgebouw dat is verlengd met een laag blok waarin, zoals het lijkt, een viertal kleine woningen zijn opgenomen. Het complex oogt niet echt modern. De tamelijk lompe toren is op een merkwaardige manier met de voorgevel van de kerk verbonden. De dakkapellen boven de ramen en de uitgebouwde entrees doen

denken aan een middeleeuwse dorpskerk wat nog versterkt wordt door de lage muurtjes rondom het complex. De woningen voor de koster en de predikant ontbreken nog, mogelijk stamt de maquette uit een periode dat er nog beslist moest worden of deze woningen ook in de nieuwbouwplannen zouden worden meegenomen. Onduidelijk is voor wie de vier kleine woningen bedoeld waren, ze lijken een beetje op hofjeswoningen waar alleenstaanden in werden ondergebracht. In de laatste maanden van 1928 moet er hard gesleuteld zijn aan het ontwerp want het definitieve ontwerp dat op 29 januari 1929 aan de kerkenraad ter goedkeuring werd aangeboden, toont een veel evenwichtiger complex.

De kerk krijgt een duidelijke entree aan de Westwal, de toren is nu veel slanker, de dakkapellen zijn verdwenen evenals de lage muurtjes en er is nog slechts 1 aanbouw aan de achterzijde. De woningen voor de predikant en de koster staan los en krijgen ieder een eigen plaats, in de compositie is dit een duidelijke vooruitgang. Het gehele complex krijgt een eigentijdse uitstraling met als bindende elementen de forse rode steile daken en de gele baksteen. Het definitieve ontwerp omvat het kerkgebouw, de pastorie, de kosterwoning en een fietsenberging alles gesitueerd op het Ravelijn de Grenadier op de hoek van de Westvest. De entree van de kerk is gelegen aan de Westvest en wordt geaccentueerd door een slanke toren waarvan de koperen spits zich op 37,5 meter boven het maaiveld bevindt. De to-

Tekening 2. Perspectief van de kerk.

ren lijkt een beetje op die van het PZEM kantoor in Middelburg, een gebouw dat Arend Rothuizen in 1938 ontwierp.

De situering op het betrekkelijk kleine terrein is uitstekend. Komend uit de richting Middelburg heeft men een mooi uitzicht op de kerk, de gevels weerspiegelen in het water van de vest. Er zouden plannen zijn geweest om de zijgevel rechtstreeks uit het water op te trekken maar zeer waarschijnlijk werd dat te duur (tekening 2). Tegen de achterzijde van de kerkzaal is een aanbouw die uit een begane grond en een verdieping bestaat. Hier zijn de vergaderruimten voor de kerkenraad en de catechesatie, de orgelgaanderij, garderoberuimten en een kluis (tekening 3). Het metselwerk is gelijk aan dat van het interieur en gemetseld in het Vlaams verband met terugliggende voegen. Op veel plaatsen worden grote of kleine accenten gelegd zoals rond raam- en deuropeningen, soms terugliggend dan weer uitstekend (foto's 4, 5, en 6).

De bouwvoorbereidingen

Nadat de keuze was gemaakt voor de zaalkerk van Arend Rothuizen werden de voorbereidingen getroffen om te komen tot een aanbesteding. Dat hield in dat er bestektekeningen en een bestek gemaakt moesten worden waarmee bij de aannemers een prijs kon worden opgevraagd. In totaal werden in mei 1929 11 bestek-

Foto 3. Foto van een kleimodel.

REFORMEERDE KERK TE GOES PLATTEGR.

1:100

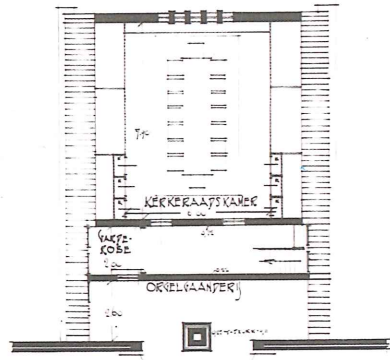
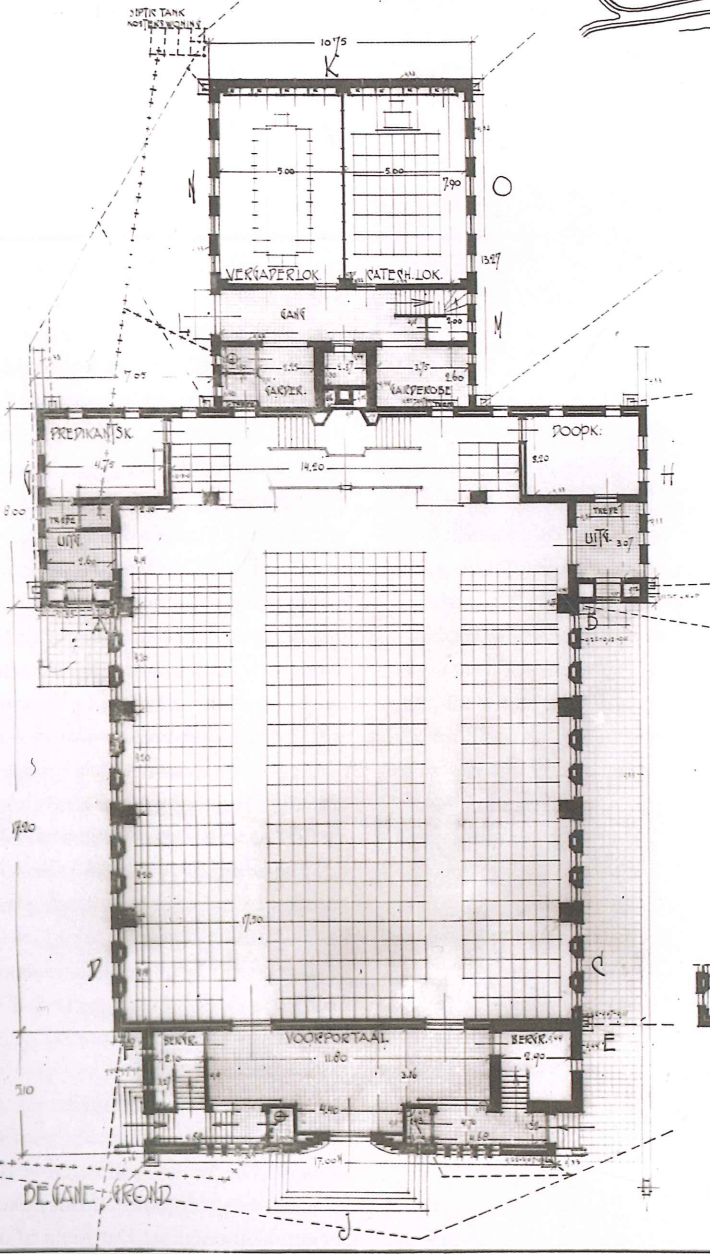
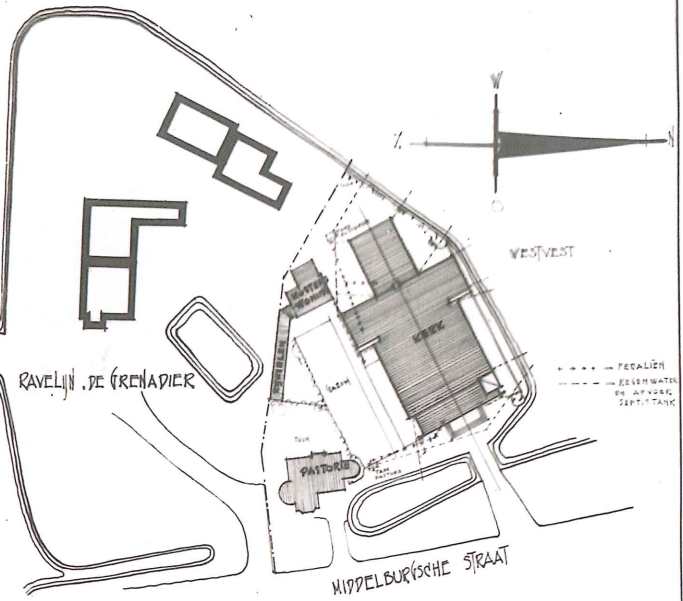
GOES Mei 1909
DE ARCH. D.N.A.

A. P. ...

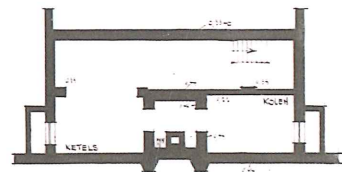
W. ...

BEST. BEOUWING
 NIEUWBOUW

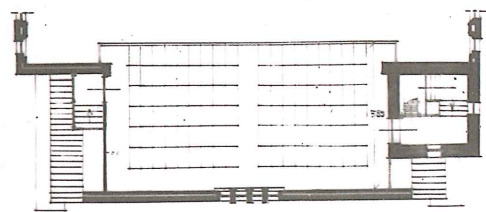
SITUATIE 1:500

VERDIEPING ACHTERBOUW

KELDER

GAANDER

BLAD 1

Tekening 3. De bestektekning van de begane grond.

Foto 4. Hoofdentree.

Foto 5 en 6: Gevelramen.

tekeningen gemaakt waarvan 2 voor de pastorie en 1 voor de kosterswoning. Op de tekeningen zijn de plattegronden, de gevels en de doorsneden aangegeven met hier en daar ter verduidelijking wat details. Ook de tekening met de situering op het Ravelijn de Grenadier ontbrak niet. In het bestek, een bescheiden boekje van 5 juli 1929, werd een groot aantal zaken voorgeschreven waaraan de aannemer moest voldoen. Vanzelfsprekend de bouwmaterialen, zoals de vorm en de kleur van de metselsteen, maar ook het toe te passen metselverband (hoe liggen de metselstenen ten opzichte van elkaar) en de diepte van het voegwerk. Merkwaardig detail: in het bestek wordt aan de aannemers gevraagd om bij de inschrijving een meerprijs op te geven voor het

leveren en aanbrengen van geglazuurde dakpannen in het Romaanse model in plaats van de matte Verbeterde Hollandse dakpannen zoals die zijn toegepast. Stel dat de kerk zou zijn gedekt met de zwaar geprofileerde glimmende Romaanse dakpannen dan zou de kerk een totaal andere uitstraling hebben gehad temeer omdat de daken op de Westerkerk en de bijgebouwen de architectuur zo sterk beïnvloeden. Naast zaken van materiële aard werd in het bestek aangegeven hoe lang de bouwtijd mocht gaan duren: de kosterswoning moest op 1 november 1929 waterdicht zijn en gereed op 1 februari 1930, de pastorie op resp. 1 december 1929 en op 1 februari 1930 en de kerk moest gereed zijn op 1 juli 1930. De betalingen vormden ook een belangrijk onderdeel van

het bestek en daarom werd er een betalingsregeling opgenomen. Gebruikelijk was dat de aannemer in termijnen werd betaald, een regeling die heden ten dage nog gebruikt wordt. De opdrachtgever maar natuurlijk ook de aannemer dienen in verband met de financiering te weten wanneer hij moet betalen c.q. wanneer hij betaald wordt. Een aantal zaken werd buiten het bestek gehouden zoals de technische installaties, het glas- en verfwerk, de meubels, de stoffering en het orgel. Ook de staalconstructies van de kap werden niet door de aannemer geleverd, zij kwamen uit De Nederlandse Constructie Werkplaats in Lemelerveld. Wel was in het bestek geregeld dat de bouwkundig aannemer 6 werklieden gedurende een periode van 2,5 week beschikbaar moest stellen voor het monteren en oprichten van de 4 stalen kappantenen. Het buiten het bestek houden had tot doel om de aanneemsom zo laag mogelijk te houden. Dat betekende dat de bouwdirectie zelf de nodige informatie moest inwinnen en verstrekken, prijzen moest opvragen en de leveranties moest regelen. In het bestek was ook sprake van tijdelijke voorzieningen zoals het plaatsen op de bouwplaats van de nodige loodsen en keten waaronder een directiekeet voor de dagelijkse opzichter, de heer van C. van Benthem. Het was een vertrek van 4x5m. met geverfde dubbele wanden, verwarming, 2 tekentafels met tekengereedschap, een afsluitbare kast en een tafel met vier stoelen. Verder nog een privaat, een handwasbak met zeep en handdoeken die twee maal per week moesten worden gewisseld voor schone. Ook voor de werklieden moesten er goede voorzieningen zijn "zoals dat gebruikelijk is" staat in het bestek.

Vermeld wordt dat op zon- en Chr. feestdagen niet gewerkt wordt en dat sterke drank alsmede onbekwame arbeiders niet op het werk mochten worden toegelaten.

De aanbesteding en de verkoop van de oude kerk

De aanbesteding van de kerk met de bijgebouwen was gepland op 26 juli 1929 om zeven uur 's avonds. Op diezelfde dag zouden in de Prins van Oranje te Goes de oude kerk met pastorie en kosterswoning aan de Wijngaardstraat openbaar worden verkocht. Het is niet duidelijk waarom de aanbesteding én de openbare verkoping op dezelfde dag waren geregeld. Misschien omdat men toch al bij elkaar was en dat er daarom geen extra vergadering

nodig zou zijn. Uiteraard was men ook bijzonder nieuwsgierig of de geplande financiën toereikend zouden zijn, de aanbesteding zou duidelijkheid moeten verschaffen. Er was eerder een bod gedaan van fl.30.000,00 voor de oude gebouwen met de terreinen aan de Wijngaardstraat, die zekerheid had men dus al en misschien zou er nog een hoger bod komen, op zichzelf geen onaardige gedachte. De grote vraag was natuurlijk hoe hoog de aanneemsom voor de kerk zou zijn van de laagste inschrijver. Tien aannemers waren uitgenodigd om een prijs op te geven. Zij deden dit door hun offerte in een gesloten enveloppe in te leveren bij de voorzitter. Een spannend moment brak aan. Nu zou blijken of de ramingen en de begrotingen juist waren geweest en plannen konden doorgaan of dat er in meer of mindere mate zou moeten worden bezuinigd. In dit laatste geval zou het betekenen dat tekeningen moesten worden aangepast om over tijdverlies maar niet te spreken. Met luide stem las de voorzitter de bedragen van de inschrijfformulieren voor en groot was de opluchting toen bleek dat de firma W.J. van de Weert en Zn. uit Goes de laagste inschrijver was met een bedrag van fl.87.993,00 gulden; de firma J.J. Jansen uit Middelburg was met een bedrag van fl. 120.500,00 gulden de hoogste inschrijver. De aanbesteding was gelukt, de bouw van de kerk, de pastorie en de kosterswoning kon beginnen.

De bouwperiode

De aannemer W.J. v.d. Weert en Zonen die op 26 juli de opdracht had gekregen liet er geen gras over groeien en begon al een week later met het egaliseren van het terrein en meteen daarna werden de funderingen van de pastorie en de kosterswoning aangepakt. Met de fundering voor de toren ging het wat minder voorspoedig. Uit het grondonderzoek was gebleken dat er op een diepte van 3,5 m. onder de bovenkant van het terrein een

Foto 7. Gedenksteen in de entree.

Foto 8. Foto ter gelegenheid van het leggen van de eerste steen.

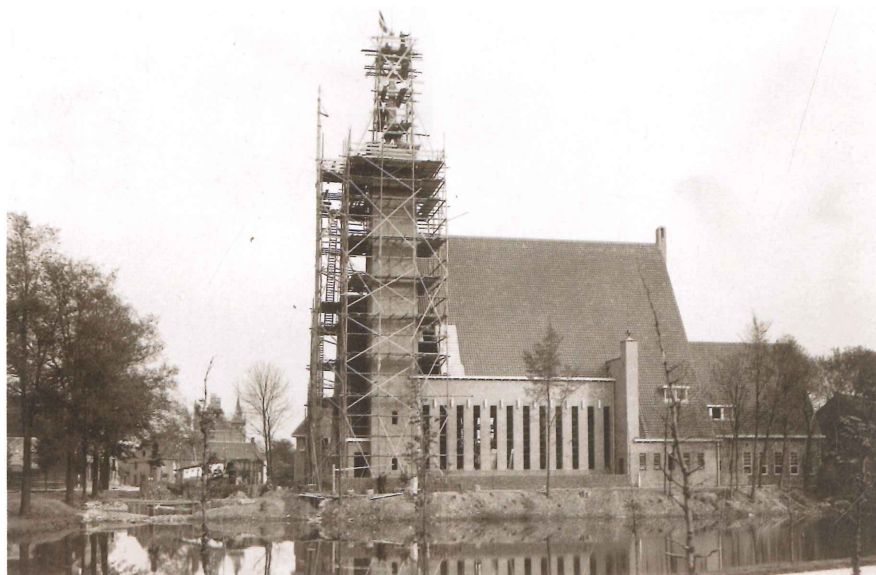

Foto 9. Het hoogste punt is bereikt.

veenlaag aanwezig was. Er bestond een kans dat er extra voorzieningen zouden moeten worden getroffen die in verband stonden met het feit dat de toren op palen zou worden gefundeerd en de kerk met overige gebouwen op een traditionele fundering. Er was gerekend op 33 houten palen met een lengte van 8 m. die als men ze goed wil houden zo diep moeten worden geheid dat hun koppen onder de laagste grondwaterstand staan. Dat laatste zou niet gaan lukken want er waren waterdichte lagen die het grondwater beletten om voldoende hoog boven de paalkoppen te komen.

Om geen risico's te lopen werd besloten om over te gaan van houten palen naar betonpalen wat fl. 2.000,00 aan meerwerk opleverde, geen leuk idee zo aan het

begin van de bouw. Gelukkig bleef het hierbij, een enkele kleine uitzondering daargelaten. Op vrijdag 29 november werd door de voorzitter van de kerkenraad, ds. R.J. van der Veen de eerste steen gelegd (foto 7). Op de foto 8 de kerkenraad met ds. van der Veen in het midden samen met de Bouwcommissie en uiterst rechts (op de eerste rij met licht-grijze hoed) de architect Frans Rothuizen. Helemaal rechtsachter Arend Rothuizen (ook met hoed) en verder ook veel bouwlieden. Op de achtergrond links de woning van Mevrouw M. de Jonge en in het midden de nieuwe kosterswoning die net onder dak was. De winter van 1929-1930 was mild en het werk vorderde goed. Alleen in de laatste week van december en de eerste week

van januari had men last van veel sterke wind en dat was voor de werklieden die de ijzeren onderdelen van de kap moesten monteren gevaarlijk werk. In het voorjaar van 1930 werd het hoogste punt bereikt (foto 9). In april van 1930 liet een metselaar zich omhoog hijsen met de bouwlift. Toen hij bijna op 14 m. hoogte was gekomen viel hij van de lift met als gevolg dat zijn been door de val werd versplinterd en geamputeerd moest worden, de metselaar overleefde de val wel. Zaken die buiten het bestek waren gehouden moesten nog geregeld worden.

Dat waren onder andere de stalen kapconstructie, de installaties voor water, elektra en verwarming, het glas- en schilderwerk, de meubilering en het orgel. Dit vergde veel tekenwerk en overleg met de opdrachtgever en de leveranciers. Veel moest in een korte tijd gebeuren en dat

lukte want men kon de hoofdaannemer blijven. Het dagelijks toezicht werd verricht door de opzichter C. Van Benthem, het tekenwerk en alles wat daaraan vast zat door Arend Rothuizen en dat allemaal onder de hoofdverantwoordelijke Frans Rothuizen. De aannemer met zijn mensen leverde uitstekende kwaliteit en mede daardoor was er op het werk een goede sfeer. Het werk kwam gereed op 1 juli 1930, het orgel werd opgeleverd op 15 augustus 1930. De opleveringsdatum voor de kerk met bijgebouwen werd precies gehaald, een niet geringe prestatie als men bedenkt dat de communicatiemogelijkheden destijds heel anders waren dan die waar we nu aan gewend zijn zoals fax en e-mail.

(foto 10 werd gemaakt van de net gereedgekomen kerk).

Bronnen:

Gemeentearchief Goes, Inventaris van de Gereformeerde kerken (1836-1967). Archief van de Brede Kerkeraad 1913-1967. Mappen 86, 91, 187, 306, 307, 310 t/m 315, 320, 321, 323, 325, 326.
 Archief van Het Nieuwe Instituut te Rotterdam, Gispn catalogus nr. 25 met prijslijst, 1 januari 1930.
 tekeningen 2,3
 archief van F.G.C. Rothuizen. jr. foto 3 tot en met 10
 fotoarchief van F.G.C. Rothuizen. jr
 aantekeningen van F.G.C. Rothuizen sr.
 archief van F.G.C. Rothuizen. jr
 H. v.d. Kloot Meijburg, Bouwkundig Weekblad, nr. 28 van 11 Juli 1931.
 De Zeeuw, krantenartikel van april 1923.
 Provinciale Zeeuwse Courant van 5 april 1969
 ir. F.G.C. Rothuizen b.i. Zuiddijk 1 4435 RP
 Baarland 0113-639344 e-mail:fransinar@planet.nl

Foto 10. De net gereedgekomen kerk in de zomer van 1930.